

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā
Rīgā 2016. gada 28. septembrī
lietā Nr. 2016-01-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Kaspars Balodis, Gunārs Kusiņš, Uldis Ķīnis, Sanita Osipova, Daiga Rezevska un Ineta Ziemele,
pēc Aivara Tropa konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2016. gada 13. septembrī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civilprocesa likuma 363.²⁰ panta piektās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 31. oktobrim), ciktāl tā liedz parādniekam pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 14. oktobrī pieņēma Civilprocesa likumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. martā.

1.1. Ar 2007. gada 1. novembra likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2008. gada 1. janvārī, Saeima papildināja Civilprocesa likumu ar 46.² nodaļu par fiziskās personas maksātnespējas procesa lietām. Minētajā nodaļā citstarp tika ietverts 363.²⁰ pants. Tas reglamentēja jautājumus, kas tiesai izlemjami pēc fiziskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas. Šā panta piektā daļa noteica:

„Tiesas lēmums par pieteikuma un sūdzības izskatīšanu nav pārsūdzams, izņemot gadījumu, kad tiesa pieņem lēmumu par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā. Apelācijas instances tiesas lēmums par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā nav pārsūdzams.”

1.2. Ar Saeimā 2008. gada 22. maijā pieņemto likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2008. gada 25. jūnijā, Civilprocesa likuma 363.²⁰ panta piektā daļa tika izteikta šādā redakcijā:

„Tiesas lēmums par pieteikuma un sūdzības izskatīšanu nav pārsūdzams, izņemot gadījumu, kad tiesa pieņem lēmumu par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā. Pārsūdzams ir arī tāds lēmums, ar kuru noraidīts pieteikums par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā, kā arī lēmums, ar kuru tiesa atzinusi izsoli par spēkā neesošu. Apelācijas instances tiesas lēmums jautājumos par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā nav pārsūdzams.”

Tiesību norma šādā redakcijā bija spēkā līdz 2010. gada 31. oktobrim.

1.3. Saeima 2010. gada 30. septembrī pieņēma likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2010. gada 1. novembrī. Ar šo likumu Civilprocesa likuma 46.² nodaļa tika izteikta jaunā redakcijā. Šajā nodaļā ietvertais 363.²⁸ pants reglamentē jautājumus, kas tiesai izlemjami pēc fiziskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 363.²⁸ panta devīto daļu tiesas lēmums par pieteikuma un sūdzības izskatīšanu nav pārsūdzams.

Vienlaikus ar minēto grozījumu izdarīšanu Civilprocesa likuma pārejas noteikumi tika papildināti ar 46. punktu šādā redakcijā:

„Tiesiskās aizsardzības procesam, ārpus tiesiskās aizsardzības procesam, juridiskās personas maksātnespējas procesam, kā arī fiziskās personas maksātnespējas procesam, kas uzsākts līdz 2010. gada 31. oktobrim, piemēro šā likuma 46., 46.¹ un 46.² nodaļu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 31. oktobrim, un pārejas noteikumu 42. punktu.”

2. Pieteikuma iesniedzējs – Aivars Trops (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Civilprocesa likuma 363.²⁰ panta piektā daļa (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 31. oktobrim), ciktāl tā liedz parādniekam pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam, un lūdz apstrīdēto normu attiecībā uz viņu atzīt par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

2.1. Pieteikumā norādīts, ka ar Rīgas rajona tiesas 2009. gada 9. jūnija spriedumu pasludināts Pieteikuma iesniedzēja maksātnespējas process un apstiprināts fiziskās personas mantas pārdošanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas plāns.

Izskatot Pieteikuma iesniedzēja pieteikumu par bankrota procedūras pabeigšanu un maksātnespējas procesa izbeigšanu, Rīgas rajona tiesa secinājusi, ka Pieteikuma iesniedzējs ir izpildījis mantas pārdošanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas plānu. Vienlaikus tiesa atzinusi, ka Pieteikuma iesniedzējs ir sniedzis kreditoriem un maksātnespējas procesa administratoram (turpmāk – administrators) nepatiesas ziņas par saviem patiesajiem ienākumiem, proti, ka viņš izsniedzis aizdevumu, neidentificējot attiecīgo naudas līdzekļu izcelsmi un nenovirzot tos kreditoru prasījumu apmierināšanai. Tādēļ ar 2015. gada 11. jūnija lēmumu tiesa nolēmusi pabeigt bankrota procedūru un izbeigt maksātnespējas procesu, neatbrīvojot Pieteikuma iesniedzēju no atlikušajām parādsaistībām.

2.2. Apstrīdētā norma liedzot Pieteikuma iesniedzējam pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot viņu no atlikušajām parādsaistībām. Tādējādi esot aizskartas Pieteikuma iesniedzējam Satversmes 92. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Pieteikuma iesniedzējs, atsaucoties uz Satversmes tiesas praksi, norāda, ka Satversmes 92. panta pirmajā teikumā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver arī tiesības uz tiesas nolēmuma pārsūdzību. Tas nodrošinot, ka konkrētie tiesību un faktisko apstākļu jautājumi, par kuriem ir strīds lietā, tiek pārskatīti un izvērtēti no jauna.

Pretēji tiesas lēmumā norādītajam, Pieteikuma iesniedzējs neesot sniedzis nepatiesu informāciju saviem kreditoriem un administratoram. Tomēr apstrīdētā norma liedzot Pieteikuma iesniedzējam šo lēmumu pārsūdzēt augstākas instances tiesā, kas varētu izvērtēt viņa argumentu pamatotību un pārskatīt attiecīgos faktus, par kuriem lietā ir strīds. Turklāt saskaņā ar Maksātnespējas likuma 130. pantu Pieteikuma iesniedzējs nākamo triju gadu laikā nevarot iesniegt fiziskās personas maksātnespējas pieteikumu, lai atbrīvotos no atlikušajām parādsaistībām. Tādējādi apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā Pieteikuma iesniedzējam tiekot radītas īpaši negatīvas sekas, aizskarot arī viņa tiesības uz īpašumu, tostarp tiesības uz mājokli un iztikas līdzekļiem savas un ģimenes dzīves plānošanai.

2.3. Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu, un tam esot leģitīms mērķis. Proti, ar apstrīdēto normu tiekot nodrošināta tiesu darbības efektivitāte un lietu izskatīšana saprātīgā termiņā. Tomēr apstrīdētā norma neesot piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai. Leģitīmo mērķi esot iespējams sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Labums, ko sabiedrība iegūst, ierobežojot Pieteikuma iesniedzēja tiesības uz taisnīgu tiesu, neesot lielāks par viņa tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu. Līdz ar to neesot ievērots samērīguma princips.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, neesot paredzējis, ka starp pusēm var rasties strīds par to, vai parādnieks ir vai nav sniedzis nepatiesas ziņas saviem kreditoriem un administratoram. Tādēļ Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka vienīgais alternatīvais līdzeklis būtu tāda mehānisma izveide, kas ļautu parādniekam tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, pārsūdzēt apelācijas instances tiesā.

2.4. Attiecīgā tiesas procesa ietvaros neesot nodrošinātas Pieteikuma iesniedzēja tiesības tikt uzklautam. Proti, tiesa neesot saskaņā ar Civilprocesa likuma 93. panta ceturto daļu paziņojusi Pieteikuma iesniedzējam par pierādījumu trūkumu un nepieciešamību tos iesniegt. Turklāt tiesas lēmums neesot pamatots.

Lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, tiesa pieņēmusi viena tiesneša sastāvā. No Civilprocesa likuma sistēmas kopumā izrietot, ka pirmās instances tiesas nolēmums var tikt pieņemts viena tiesneša sastāvā, jo parasti tas ir pārsūdzams un tā kvalitāti var izvērtēt augstākas instances tiesa, lietu izskatot koleģiāli. Tādēļ arī šajā gadījumā likumdevējam esot jānodrošina iespēja tiesas lēmumu pārsūdzēt.

Fiziskās personas maksātnespējas procesa mērķis esot kreditoru interešu aizsardzība un prasījumu apmierināšana, kā arī parādnieka atbrīvošana no atlikušajām parādsaistībām pēc maksātnespējas procesa sekmīgas norises. Ja parādniekam ir liegts pārsūdzēt lēmumu par maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, tad viņam tiekot radītas būtiski nelabvēlīgas sekas. Tas esot pretrunā ar maksātnespējas procesa mērķi. Tādējādi tiesas lēmums par maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, esot uzskatāms par tādu nolēmumu, kura pārsūdzības iespēja likumdevējam būtu jānodrošina.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

3.1. Tiesību uz taisnīgu tiesu pamatgarantijas vismaz minimālā apmērā esot jānodrošina vienā tiesu instancē. Tomēr atkarībā no tiesas procesa veida un lietas rakstura atsevišķu Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverto garantiju piemērošanas nepieciešamība un standarts varot atšķirties.

Satversmes 92. panta pirmais teikums neuzliekot valstij pienākumu visās lietās paredzēt iespēju pārsūdzēt tiesas nolēmumu augstākas instances tiesā. Likumdevējs esot tiesīgs ar likumu noteikt, kādas lietas ir katras tiesu iestādes kompetencē un cik instancēs dažādu kategoriju lietas ir skatāmas. Likumdevēja pienākums esot radīt tādas efektīvas un taisnīgas tiesvedības apstākļus, lai strīdi tiktu izšķirti jau pirmajā tiesu instancē.

3.2. Likumdevējs Civilprocesa likumā esot paredzējis tādu lietas izskatīšanas kārtību, kas nodrošinot Pieteikuma iesniedzēja tiesību uz taisnīgu tiesu garantiju – tiesību tikt uzklausītam un tiesību uz pamatotu tiesas nolēmumu – ievērošanu attiecīgās kategorijas lietas izskatīšanā.

Lietas par fiziskās personas maksātnespējas procesu tiekot izskatītas sevišķās tiesāšanas kārtībā. Sevišķās tiesāšanas kārtībā pēc būtības netiekot risināts divu pušu strīds, bet tiekot izskatīts vienpusējs konkrētas personas pieteikums tiesai. Tādēļ maksātnespējas lietās neesot pušu strīda par tiesībām, bet tiesa tikai konstatējot, vai pastāv kāda no Maksātnespējas likumā noteiktajām parādnieka maksātnespējas pazīmēm.

Maksātnespējas process esot izņēmums no vispārējā principa, ka ikvienai personai jāpilda saistības, kuras tā uzņēmusies. Šāds izņēmums esot labvēlīgs parādniekam, jo tam tiekot dota iespēja atbrīvoties no parādsaistībām, kuras tas uzņēmis, bet objektīvu iemeslu dēļ nespēj izpildīt. Vienlaikus esot jāņem vērā, ka maksātnespējas procesa mērķis ir nodrošināt arī kreditoru tiesību aizsardzību. Tādēļ likumdevējs esot paredzējis, ka parādnieks var tikt atbrīvots no parādsaistībām tikai tādā gadījumā, ja tas godprātīgi un atbildīgi pildījis visus tam likumā noteiktos pienākumus, tostarp pienākumu sniegt patiesas ziņas tiesai, administratoram un kreditoriem.

Tiesa, lemjot par parādnieka atbrīvošanu vai neatbrīvošanu no parādsaistībām, konstatējot juridisku faktu – vai pastāv kāds no Maksātnespējas likuma 179. panta trešajā daļā minētajiem gadījumiem, kuros ir liegts atbrīvot parādnieku no parādsaistībām. To, ka šādā gadījumā tiesa neizspriež lietu pēc būtības, apstiprinot fakts, ka tiesas secinājums par parādnieka neatbrīvošanu no atlikušajām parādsaistībām tiek ietverts lēmumā, nevis spriedumā.

Tā kā tiesas lēmums, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, tiek pieņemts maksātnespējas procesā sevišķās tiesāšanas kārtībā pēc personas vienpusēja lūguma un ar šo lēmumu pēc būtības tiek nevis izšķirts strīds par tiesībām, bet gan konstatēts atsevišķs fakts, tas neesot tāds nolēmums, kura pārsūdzības iespēja likumdevējam būtu jānodrošina.

3.3. Saeima, pretēji Pieteikuma iesniedzēja viedoklim, uzskata, ka izskatāmajā lietā vispirms aplūkojams jautājums par pamattiesību ierobežojuma esamību, nevis par tā pieļaujamību. Izvērtējot attiecīgā procesa raksturu un konkrētā lēmuma saturu, Saeima secina, ka apstrīdētā norma neierobežo Pieteikuma iesniedzējam Satversmes 92. panta pirmajā teikumā nostiprinātās tiesības uz taisnīgu tiesu.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

4.1. Likumdevējam neesot pienākuma nodrošināt to, ka jebkuras kategorijas lietas tiek izskatītas vairākās instancēs. Nosakot dažādu kategoriju lietu izskatīšanas un tajās pieņemto nolēmumu pārsūdzēšanas kārtību, likumdevējam vajagot ņemt vērā attiecīgās lietu kategorijas raksturu un nodrošināt efektīvus un taisnīgus tiesvedības apstākļus visiem lietas dalībniekiem. Tikai tad, ja vienā tiesu instancē konkrētai lietu kategorijai nav iespējams nodrošināt pienācīgu tiesas procesu, likumdevējam būtu jānodrošina iespēja attiecīgo tiesas nolēmumu pārsūdzēt augstākā instancē.

4.2. Fiziskās personas maksātnespējas procesa lietas esot tādas kategorijas lietas, ko tiesa izskata sevišķās tiesāšanas kārtībā. Likumdevēja mērķis, nosakot, ka maksātnespējas lietas ir skatāmas sevišķās tiesāšanas kārtībā, esot bijis nodrošināt maksimāli ātru un efektīvu lietas izskatīšanu, un tā esot viena no maksātnespējas procesa prioritātēm.

Izskatot pieteikumu sevišķās tiesāšanas kārtībā, uz pieteikuma iesniedzēju un ieinteresēto personu esot attiecināmas Civilprocesa likuma 74. pantā noteiktās pušu tiesības un pienākumi, tostarp tiesības iesniegt tiesai paskaidrojumus un pierādījumus, piedalīties tiesas sēdē un pierādījumu pārbaudīšanā, izteikt argumentus, apsvērumus un lūgumus. Savukārt uz lēmumiem, kuri tiek pieņemti sevišķās tiesāšanas kārtībā izskatāmajās lietās, esot attiecināmi Civilprocesa likuma noteikumi par tiesas pienākumu pamatot savu lēmumu.

Tādējādi procesuālā kārtība, kādā tiek izskatīts pieteikums par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, arī neatbrīvojot parādnieku no

atlikušajām parādsaistībām, nodrošinot pienācīgu tiesas procesu vienā instancē. Savukārt tas apstāklis, ka lēmumu par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu pieņem un arī jautājumu par parādnieka atbrīvošanu vai neatbrīvošanu no atlikušajām parādsaistībām izlemj tiesnesis vienpersoniski, pats par sevi neliekot apšaubīt to, ka personai ir nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesas procesu.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

5.1. Fiziskās personas maksātnespējas procesa mērķis esot pēc iespējas pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus no parādnieka mantas un dot iespēju parādniekam, ar kura mantu un ienākumiem nepietiek visu saistību segšanai, tikt atbrīvotam no neizpildītajām saistībām un atjaunot maksātspēju.

Tādēļ, vērtējot apstrīdētās normas satversmību, esot jāņem vērā tas apstāklis, ka finansiālās grūtībās nonākušam parādniekam ir svarīgi, lai ar tiesas lēmumu par maksātnespējas procesa izbeigšanu tiktu atrisināts arī jautājums par atlikušo parādsaistību dzēšanu.

5.2. Apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis. Proti, ar apstrīdēto normu tiekot aizsargātas citu cilvēku tiesības, kā arī nodrošināts ātrs un efektīvs tiesvedības process. Tomēr apstrīdētā norma neesot piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai. Ar apstrīdētajā normā parādniekam noteikto aizliegumu pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, netiekot skartas kreditoru tiesības. Taču tas apstāklis, ka minētais lēmums, ar kuru lietas izspriešana pēc būtības tiek pabeigta, ir galīgs un nav pārsūdzams, varot radīt būtiskus ierobežojumus parādniekam. Piemēram, atkārtoti uzsākt maksātnespējas procesu parādnieks varot tikai trīs gadus pēc tam, kad šāds lēmums tika pieņemts.

5.3. Situācijā, kad starp pusēm var rasties strīds par to, vai parādnieks maksātnespējas procesā ir vai nav sniedzis nepatiesas ziņas kreditoriem, administratoram vai tiesai, likumdevējam esot jānodrošina iespēja tiesas nolēmumu pārsūdzēt. Varot būt arī tādi gadījumi, kad tiesas secinājumi par pušu iesniegtajiem pierādījumiem ir pretrunīgi vai arī izvērtēšanai tiesā nav iesniegti visi dokumenti. Likumdevēja noteiktā lietas izskatīšanas procesuālā kārtība nenodrošinot to, ka pieteikums par bankrota procedūras pabeigšanu un fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, tostarp arī jautājums par parādnieka

atbrīvošanu vai neatbrīvošanu no atlikušajām parādsaistībām, tiek taisnīgi izskatīts vienā instancē.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docente Dr. iur. Daina Ose – norāda, ka likumdevējs izveidojis tādu pieteikuma par bankrota procedūras pabeigšanu un fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu izskatīšanas procesuālo kārtību, kas nodrošina tā taisnīgu izskatīšanu vienā instancē. Kārtība, atbilstoši kurai tiesas pieņemtais lēmums būtu pārsūdzams, varētu apdraudēt maksātnespējas procesa efektīvu norisi.

6.1. Fiziskās personas maksātnespējas process esot vērsts uz kreditoru tiesību aizsardzību, lai tie pēc iespējas pilnīgāk saņemtu savu prasījumu apmierinājumu. Tādēļ likumdevējs esot noteicis tiesas uzraudzību pār maksātnespējas procesu. Tiesai esot tiesības ar procesuāliem lēmumiem izlemt noteiktus maksātnespējas procesā radušos jautājumus un arī pieņemt lēmumu par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu.

Lēmums par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu esot uzskatāms par noslēdzošo lēmumu, un tajā varot tikt ietverti konkrētu faktu konstatējumi. Citstarp tiesai esot jākonstatē, vai parādnieks, kuram nodrošināta pieeja maksātnespējas procesam, ir godprātīgi pildījis tam uzliktos pienākumus, kuru izpilde līdztekus parādnieka mantas pārdošanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas plāna izpildei ir pamats viņa atbrīvošanai no atlikušajām parādsaistībām. Šajā procesā atbilstoši Civilprocesa likuma 10. un 93. pantam parādniekam esot tiesības iesniegt pierādījumus, kuri satur ziņas par norādītajiem faktiskajiem apstākļiem, savukārt tiesai esot pienākums pirms lēmuma pieņemšanas pārbaudīt iesniegtos pierādījumus un noskaidrot būtiskos apstākļus.

6.2. Tikai tad, ja parādnieks godprātīgi izpildījis savas mantas pārdošanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas plānu un Maksātnespējas likumā noteiktos pienākumus, tiesai, ievērojot kreditoru intereses, esot pamats parādnieku atbrīvot no atlikušajām parādsaistībām. Tādējādi tiesai, taisot lēmumu par maksātnespējas procesa izbeigšanu, esot jākonstatē, ka parādnieka rīcība maksātnespējas procesa ietvaros bijusi godprātīga.

No Maksātnespējas likumā ietvertā regulējuma izrietot, ka tiesa, izlemjot jautājumu par parādnieka atbrīvošanu no atlikušajām parādsaistībām, pārbauda tos pašus apstākļus, kurus vismaz vienu reizi jau izvērtējis administrators. Proti, Maksātnespējas likums tieši administratoram liek pēc kreditoru pieprasījuma uzraudzīt to, kā parādnieks pilda viņam noteiktos pienākumus. Savukārt tiesas lēmums neatbrīvot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām esot paša

parādnieka rīcības sekas un tiekot pieņemts tādā gadījumā, ja tiesa uzraudzības procesā konstatējusi, ka parādnieks slēpj savus ienākumus vai neveic Maksātnespējas likumā noteiktās darbības, kas nepieciešamas tādēļ, lai segtu pēc iespējas lielāku daļu no savām saistībām.

6.3. Lēmums par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, esot maksātnespējas procesu noslēdzošais lēmums, kas tiekot pieņemts pēc lietas dalībnieku iesniegto pierādījumu vispusīgas izvērtēšanas un tiesas sēdē pausto argumentu uzklaušanās. Jebkura šāda lēmuma pārsūdzība varot uz nenoteiktu laiku pagarināt fiziskās personas atrašanos maksātnespējas procesā, kura ietvaros tai tiekot uzlikti Maksātnespējas likumā noteiktie ierobežojumi. Tādējādi šāda lēmuma pārsūdzības iespēja varot radīt negatīvas sekas fiziskajai personai un esot nesamērīgs tās pamattiesību ierobežojums.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docētājs Mg. iur. Martins Osis – norāda, ka likumdevējam bija jāparedz iespēja pārsūdzēt lēmumu par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām.

7.1. Lēmums par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, tiekot pieņemts sevišķās tiesāšanas kārtībā. Sevišķās tiesāšanas kārtību raksturojot vairākas specifiskas pazīmes, piemēram, tas, ka nav strīda par tiesībām un pretēju interešu. Tomēr tas nenozīmējot, ka civilprocesa subjektiem arī šajā gadījumā nevarētu būt atšķirīgi viedokļi par tiesiski nozīmīgiem izskatāmās lietas faktiskajiem apstākļiem vai tiesību normu piemērošanu. Turklāt Civilprocesa likuma 253. panta otrajā daļā likumdevējs esot tieši norādījis uz to, ka arī sevišķās tiesāšanas kārtībā izskatāmajās lietās to dalībniekiem ir pusēm noteiktās procesuālās tiesības un pienākumi.

7.2. Nepārsūdzamu lēmumu pieņemšanas gadījumos likumdevējs esot paredzējis, ka iebildumus pret tiem puses var izteikt apelācijas vai kasācijas sūdzībā. Savukārt gadījumā, kad tiesas pieņemtais lēmums nav pārsūdzams, bet attiecīgajai lietu kategorijai likumdevējs nav paredzējis iespēju šo lēmumu pārsūdzēt apelācijas vai kasācijas kārtībā, lietas dalībniekiem vispār neesot noteiktas procesuālas garantijas tam, lai viņi varētu izteikt savus iebildumus pret tiesas pieņemto lēmumu.

Civilprocesa likuma 441. panta pirmā daļa paredzot tiesības pārsūdzēt pirmās instances un apelācijas instances tiesas lēmumus Civilprocesa likumā tieši

noteiktos gadījumos vai arī tad, ja tiesas lēmums kavē lietas virzību. Atsaucoties uz Latvijas starpkaru posma tiesu prakses materiāliem un tiesību zinātnes atziņām, M. Osis norāda, ka agrāk civilprocesuālais regulējums paredzējis tiesības pārsūdzēt tiesas lēmumu gadījumā, kad šāda iespēja nav tieši noteikta likumā, bet attiecīgais lēmums galīgi izšķir jautājumu par tiesību subjekta tiesībām un lietā vairs nav iespējams taisīt spriedumu pēc būtības.

7.3. Neesot šaubu par to, ka likumdevējam nav pienākuma visos gadījumos civillietās nodrošināt pārsūdzības tiesības. Tomēr lēmums par maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, pēc sava rakstura esot galīgs un personai neesot iespējas iebildumus pret šo lēmumu izteikt apelācijas vai kasācijas sūdzībā.

Lēmums par tiesvedības izbeigšanu tiesisko seku ziņā attiecoties gan uz izbeidzamo tiesvedību, gan tiesībām atkārtoti iesniegt fiziskās personas maksātnespējas pieteikumu. Attiecībā uz citiem tiesas lēmumiem šādos gadījumos likumdevējs paredzējis pārsūdzības iespēju. Piemēram, saskaņā ar Civilprocesa likuma 224. pantu par tiesas lēmumu izbeigt tiesvedību var iesniegt blakus sūdzību, jo gadījumā, kad tiesvedība izbeigta, atkārtota vēršanās tiesā strīdā starp tām pašām pusēm, par to pašu priekšmetu un uz tā paša pamata nav pieļaujama. Savukārt apstrīdētā norma liedzot parādniekam pārsūdzēt tiesas nolēmumu. Tāpēc būtu izvērtējama šāda ierobežojuma pieļaujamība.

Secinājumu daļa

8. Civilprocesa likuma 363.²⁰ panta piektā daļa redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 31. oktobrim, noteica, ka tiesas lēmums par pieteikuma un sūdzības izskatīšanu nav pārsūdzams.

Tā pati tiesību norma regulē arī gadījumus, kad tiesas lēmums ir pārsūdzams. Proti, pārsūdzams ir lēmums par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā. Pārsūdzams ir arī tāds lēmums, ar kuru noraidīts pieteikums par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā, kā arī lēmums, ar kuru tiesa atzinusi izsoli par spēkā neesošu. Savukārt apelācijas instances tiesas lēmums jautājumos par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā nav pārsūdzams.

Pieteikuma iesniedzēja gadījumā tiesa uz attiecīga pieteikuma pamata ir pieņēmusi lēmumu izbeigt fiziskās personas maksātnespējas procesu,

neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām. Šādos apstākļos apstrīdētā norma liedz parādniekam pārsūdzēt viņam nelabvēlīgo tiesas lēmumu.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa vērtēs, vai Civilprocesa likuma 363.²⁰ panta piektā daļa redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 31. oktobrim, ciktāl tā liedz parādniekam pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

9. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, „taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un „taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta. Satversmes 92. pants paredz valstij gan pienākumu izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu, gan arī pienākumu pieņemt procesuālās normas, atbilstoši kurām tiesa lietas izskatītu kārtībā, kas nodrošinātu šo lietu taisnīgu un objektīvu izspriešanu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2008. gada 9. maija sprieduma lietā Nr. 2007-24-01 8. punktu*).

Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības, piemēram, tiesības uz pieeju tiesai, pušu līdztiesības un sacīkstes principu, tiesības tikt uzklausītam, tiesības uz motivētu tiesas spriedumu, kā arī tiesības uz pārsūdzību (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 5. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-04-01 8.2. punktu un 2010. gada 17. maija sprieduma lietā Nr. 2009-93-01 8.3. punktu*). Tāpēc valsts pienākums ir izveidot tādu lietu izskatīšanas kārtību, lai persona varētu efektīvi aizsargāt savas tiesības un likumīgās intereses.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, jo liedz parādniekam pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru maksātnespējas process izbeigts, neatbrīvojot viņu no atlikušajām parādsaistībām.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka likumdevējs, ievērojot savas rīcības brīvības robežas, kas izriet no Latvijas tiesību sistēmas un valstij saistošiem starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem, var noteikt tādas lietu kategorijas, kurās tiesas nolēmumi nav pārsūdzami (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2014-23-01 10. punktu*).

Apstrīdētā norma ietverta Civilprocesa likuma 46.² nodaļā, kura reglamentē fiziskās personas maksātnespējas procesa lietu izskatīšanu civilprocesa ietvaros. Civilprocess, kas nodrošina lietas taisnīgu un objektīvu izskatīšanu, ir taisnīgas tiesas elements un ietilpst Satversmes 92. panta pirmā teikuma saturā (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2009-85-01 10. punktu*). Satversmes 92. panta pirmais teikums neprasa, lai noteiktu kategoriju lietām civilprocesa ietvaros katrā gadījumā tiktu paredzētas pārsūdzības iespējas augstākas instances tiesā, ja zemākās instances tiesā personai ir bijis nodrošināts pienācīgs tiesas process (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 5. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-04-01 10.3. punktu*).

Tātad, lai izvērtētu, vai atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam būtu nodrošināma iespēja pārsūdzēt lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, jānoskaidro:

1) vai personai tiek nodrošināts taisnīgs tiesas process tās instances tiesā, kas pieņem attiecīgo nolēmumu;

2) kāds ir tās lietu kategorijas raksturs, kuras ietvaros tiesas nolēmums tiek pieņemts, un kāds ir likumdevēja mērķis šīs lietu kategorijas regulēšanā (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2014-23-01 11. punktu*).

10. Tiesiskas valsts princips prasa, lai lietas tiktu izskatītas tādā kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra sprieduma lietā Nr. 2013-08-01 6. punktu*). Lietas izskatīšanas procedūra ir taisnīga, ja ir ievērota prasība nodrošināt personai tiesības tikt uzklautai, kā arī tiesības pilnvērtīgi izmantot iespēju iesniegt pierādījumus (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-28-01 12. punktu*).

Lai noskaidrotu, vai Civilprocesa likums laikā, kad bija spēkā apstrīdētā norma, nodrošināja taisnīgu tiesas procesu, Satversmes tiesai jāizvērtē Civilprocesa likumā noteiktā kārtība, kādā tiesā bija izskatāms pieteikums par bankrota procedūras pabeigšanu un fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu.

10.1. Fiziskās personas maksātnespējas procesa lietu izskatīšanas kārtība noteikta Civilprocesa likuma 46.² nodaļā par fiziskās personas maksātnespējas procesa lietām. Savukārt 46.² nodaļa ir ietverta Civilprocesa likuma sestajā sadaļā, kas reglamentē sevišķās tiesāšanas kārtību.

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 253. panta otro daļu sevišķās tiesāšanas kārtības lietās lietas dalībniekiem ir šā likuma 74. panta otrajā daļā noteiktās pušu procesuālās tiesības. Tādējādi arī parādniekam, administratoram un citām ieinteresētajām personām pieteikuma par bankrota procedūras pabeigšanu un fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu izskatīšanā ir Civilprocesa likumā noteiktās procesuālās tiesības, tostarp tiesības piedalīties tiesas sēdē, iesniegt pierādījumus, dot tiesai mutvārdu un rakstveida paskaidrojumus. To, ka parādnieks tiek aicināts uz tiesas sēdi, kur tam ir iespēja izteikt savus argumentus un apsvērumus, paredz arī Civilprocesa likuma 363.²⁰ panta sestā daļa. Šī tiesību norma noteic, ka pieteikumu tiesa izskata 15 dienu laikā no tā saņemšanas dienas. Uz tiesas sēdi tiek aicināts pieteikuma vai sūdzības iesniedzējs, administrators, attiecīgā fiziskā persona un citas ieinteresētās personas.

Civilprocesa likuma 8. panta otrā daļa noteic, ka tiesa izskaidro lietas dalībniekiem viņu tiesības un pienākumus, kā arī procesuālo darbību izdarīšanas vai neizdarīšanas sekas. Tātad, izskatot pieteikumu par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, tiesas pienākums ir izskaidrot procesa dalībniekiem viņu tiesības un pienākumus. Tādējādi ir nodrošināts tas, ka procesa dalībnieki zina savas tiesības un pienākumus, tostarp Civilprocesa likuma 74. pantā noteiktās tiesības iesniegt mutvārdu un rakstveida paskaidrojumus, pieteikt lūgumus un savlaicīgi iesniegt tiesā pierādījumus.

Savukārt Civilprocesa likuma 93. panta pirmā daļa uzliek katrai pusei pienākumu pierādīt tos faktus, uz kuriem tā pamato savus prasījumus vai iebildumus. Turklāt tādā gadījumā, ja kāda puse var pamatot, ka tai nav iespējams piekļūt lietā nozīmīgiem pierādījumiem, Civilprocesa likuma 93. panta otrā daļa paredz tiesas pienākumu šos pierādījumus izprasīt.

Jautājumā par patiesības noskaidrošanu tiesa nekādā ziņā nav vienaldzīga skatītāja, kas pasīvi uztver tikai to, ko puses ceļ tai priekšā. Lai gan pierādījumus iesniedz vai uz tiem atsaucas katra no pusēm, tiesai tomēr jāraugās uz tiem kritiski, jānoskaidro to objektīvā vērtība un jācenšas noskaidrot patiesos faktiskos lietas apstākļus, kam gala rezultātā jānoved pie patiesības (*sk.: Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Bukovskis, 1933, 332.–333. lpp.*). Civilprocesa likuma 93. panta ceturtnā daļa dod tiesai tiesības izrādīt iniciatīvu gadījumos, kad no lietas materiāliem izriet nepieciešamība pieprasīt papildu pierādījumus. Proti, saskaņā ar Civilprocesa likuma 93. panta ceturto daļu tiesa var paziņot pusēm par to, ka pierādījumi par kādu konkrētu faktu, prasījumu vai argumentu nav iesniegti, un noteikt termiņu to iesniegšanai. Tomēr minētā tiesību norma nenožīmē to, ka tiesa veic objektīvo izmeklēšanu, t.i., patstāvīgi

pēc savas iniciatīvas vāc patieso lietas apstākļu noskaidrošanai nepieciešamos pierādījumus. No Civilprocesa likuma 10. panta izriet, ka katrs lietas dalībnieks ir atbildīgs par savu pienākumu pildīšanu un procesuālo tiesību pilnvērtīgu un savlaicīgu izmantošanu.

Tāpat Civilprocesa likuma 210. panta pirmās daļas 4. punktā ir paredzētas lietas dalībnieka tiesības lūgt tiesu atlikt lietas izskatīšanu, dodot viņam iespēju iesniegt papildu pierādījumus. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 82. panta pirmo daļu puses ir tiesīgas piedalīties tiesas procesā ar tāda pilnvarota pārstāvja palīdzību, kas var būt arī zvērināts advokāts. Tādējādi personai ir nodrošināta iespēja saņemt juridisko palīdzību, kas tai palīdz izprast un pilnvērtīgi īstenot Civilprocesa likumā noteiktās tiesības un pienākumus.

Tāpat Civilprocesa likums skaidri noteica kārtību, kādā parādnieks aicināms uz tiesas sēdi, kā arī noteica viņa tiesības un pienākumus, tostarp 74. pantā paredzētās tiesības sniegt tiesas sēdē paskaidrojumus, pieteikt lūgumus un savlaicīgi iesniegt tiesā pierādījumus. Tādējādi Civilprocesa likumā noteiktā kārtība, kādā tika izskatīts pieteikums par bankrota procedūras pabeigšanu un fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, nodrošināja parādnieka tiesības tikt uzklautam.

10.2. Nolēmumu par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, tiesa pieņem lēmuma veidā. Civilprocesa likuma 230. panta pirmās daļas 4. punkts noteica tiesas pienākumu savu lēmumu pamatot, t.i., pienākumu lēmuma motīvu daļā norādīt lietas izskatīšanas gaitā konstatētos faktus, pierādījumus, ar kuriem ir pamatoti tiesas secinājumi, kā arī normatīvos aktus, pēc kuriem tiesa vadījies. Turklāt Civilprocesa likuma 97. panta trešā daļa uzliek tiesai pienākumu motivēt savu rīcību pierādījumu novērtēšanā, t.i., norādīt, kādēļ tā konkrētiem pierādījumiem devusi priekšroku salīdzinājumā ar citiem pierādījumiem un konkrētus faktus atzinusi par pierādītiem, bet citus – par nepierādītiem.

Tāpat Civilprocesa likums ietver regulējumu, kuram jānodrošina tiesas lēmuma pamatotība. Tiesai, taisot nolēmumu, ir jāievēro Civilprocesa likuma noteikumi par tiesas pienākumu ietvert lēmumā atbilstošu pamatojumu.

Pieteikuma iesniedzējs savā pieteikumā norāda, ka tiesas pieņemtais lēmums neesot bijis motivēts. Proti, tiesa, neraugoties uz pierādījumu trūkumu, taisījusi lēmumu un atzinusi, ka Pieteikuma iesniedzējs nav godprātīgi izpildījis Maksātnespējas likumā noteiktos pienākumus. Turklāt tiesa neesot paziņojusi Pieteikuma iesniedzējam par pierādījumu trūkumu un nepieciešamību tos iesniegt (*sk. lietas materiālu 16. lpp.*).

Satversmes tiesa atzīst, ka par procesuālo tiesību pilnvērtīgu un savlaicīgu izmantošanu visupirms ir atbildīgs katrs lietas dalībnieks. Izvērtēt konkrētās lietas faktiskos apstākļus, kā arī to, vai konkrētajā gadījumā pareizi piemērotas Civilprocesa likuma normas par pienākumu pierādīt un iesniegt pierādījumus, ir tiesīga vienīgi vispārējās jurisdikcijas tiesa. Atbilstoši Satversmē un Satversmes tiesas likumā noteiktajai kompetencei Satversmes tiesai nav paredzētas tiesības izvērtēt tiesību normu piemērošanu un vispārējās jurisdikcijas tiesas nolēmumu tiesiskumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2002-20-0103 secinājumu daļas 7. punktu un 2009. gada 3. jūnija sprieduma lietā Nr. 2008-43-0106 12. punktu*).

10.3. Pieteikumā norādīts, ka tiesa lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, saskaņā ar Civilprocesa likuma 12. panta pirmo daļu pieņēmusi viena tiesneša sastāvā, kas nenodrošinot taisnīgu tiesas procesu.

Savukārt vairākas pieaicinātās personas ir vienisprātis, ka šis apstākļis pats par sevi neliek apšaubīt to, ka personai ir nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesas procesu, jo ikviens tiesnesis ir augsti kvalificēts un profesionāls jurists (*sk. lietas materiālu 111.–112., 122. un 126. lpp.*).

Satversmes 83. pants paredz, ka „tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti”. Šajā konstitucionālajā normā noteiktā tiesnešu un tiesas neatkarība ir viens no demokrātiskas valsts pamatprincipiem (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 26. punktu*). Tikai neatkarīga tiesu vara var nodrošināt taisnīgu tiesas procesa rezultātu. Tiesnešu neatkarības nodrošināšanā ir ieinteresēts ikviens, attiecībā uz kuru tiek spriesta tiesa (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 7.2. punktu*).

Satversmes 83. pantā ietvertais tiesnešu neatkarības princips prasa, lai tiesu sistēma nodrošinātu gan tiesas neatkarību kopumā, gan arī tiesneša neatkarību katrā konkrētajā lietā (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-10-01 17.3. punktu*).

Lai nodrošinātu taisnīgu tiesu un tiesneša neatkarību katrā tiesas procesā, ir izstrādāts atbilstošs normatīvais regulējums, kas nosaka lietas izskatīšanas principus un kārtību. Likums „Par tiesu varu” citstarp nosaka lietu izskatīšanas pamatprincipus. Saskaņā ar minētā likuma 17. pantu tiesas pienākums ir, izskatot jebkuru lietu, noskaidrot objektīvo patiesību. Objektivitātei ir svarīga nozīme tiesneša amata pienākumu pienācīgā veikšanā. Tā attiecas ne vien uz pašiem

nolēmumiem, bet arī uz procesu, kurā tiek taisīti nolēmumi (*sal.: Satversmes tiesas 2013. gada 14. maija sprieduma lietā Nr. 2012-13-01 14.2.2. punkts*).

Tātad gan Satversme, gan likums „Par tiesu varu” paredz noteiktas garantijas tiesnešu neatkarībai un objektivitātei. Tās attiecas arī uz lietas vienpersonisku izskatīšanu pirmās instances tiesā. Ja lietu tiesā izskata Satversmē un likumā „Par tiesu varu” noteiktajā kārtībā iecelts vai apstiprināts tiesnesis, prezumējams, ka tiesnesis lietas izskatīšanā būs neatkarīgs un objektīvs un spēs nodrošināt tiesas procesa un pieņemto nolēmumu taisnīgumu. Tādējādi Satversmes 92. panta pirmā teikuma ietvaros personas tiesības uz taisnīgu tiesu tiek nodrošinātas arī tad, ja tiesa izskata lietu viena tiesneša sastāvā.

Līdz ar to likumdevējs bija noteicis kārtību, kas paredzēja parādnieka tiesības tikt uzklautam tiesas sēdē un nodrošināja taisnīgu tiesas procesu tās instances tiesā, kas izskata pieteikumu par bankrota procedūras pabeigšanu un fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu.

11. Lai noteiktu, vai tiesas lēmums, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, ir tāds nolēmums, kura pārsūdzība augstākā instancē būtu nodrošināma atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jānoskaidro, kāds ir likumdevēja mērķis konkrētās lietu kategorijas regulēšanā un kāds ir tās lietu kategorijas raksturs, kuras ietvaros tiesas nolēmums tiek pieņemts.

Tiesa, izlemjot pieteikumu par bankrota procedūras pabeigšanu un fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, saskaņā ar Maksātnespējas likuma pārejas noteikumu 5. punktu piemēroja 2007. gada 1. novembra Maksātnespējas likumu, kas zaudēja spēku 2010. gada 1. novembrī (turpmāk – Maksātnespējas likums), jo Pieteikuma iesniedzēja maksātnespējas process bija uzsākts līdz 2010. gada 31. oktobrim.

Līdz ar to izskatāmajā lietā noskaidrojams, kāds bija Maksātnespējas likuma mērķis un kāds ir tiesā izskatāmo maksātnespējas procesa lietu raksturs.

11.1. Maksātnespējas likuma 1. pantā noteikts, ka šā likuma mērķis ir veicināt maksātnespējas subjekta maksātnespējas atjaunošanu un aizsargāt kreditoru kopuma intereses parādnieka ierobežotas maksātnespējas vai maksātnespējas gadījumā. Savukārt šā likuma 149. pantā noteikts, ka fiziskās personas maksātnespējas procesa mērķis ir, ievērojot kreditoru intereses, sniegt šai personai iespēju atjaunot maksātnespēju vai tikt atbrīvotai no savas mantas pārdošanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas plānā norādītajām parādsaistībām.

Maksātnespējas likuma mērķis ir veicināt parādnieka (arī fiziskās personas) maksātspējas atjaunošanu un kreditoru interešu aizsardzību parādnieka ierobežotas maksātspējas vai maksātnespējas gadījumā, samērojot finansiālās grūtībās nonākušā komersanta un kreditoru intereses. Fiziskās personas maksātnespējas process kā patērētāja maksātnespējas institūts tiek atzīts par visefektīvāko līdzekli maksātnespējas stāvoklī nonākušu personu atbrīvošanai no saistībām un atgriešanai civiltiesiskajā aprītē. Ieviešot fiziskās personas maksātnespējas procesu, godprātīgām fiziskajām personām, kas ekonomisku vai sociālu apstākļu dēļ būs kļuvušas maksātnespējīgas, tiks dota „otrā” iespēja uzsākt atbildīgu un maksātspējīgu saimniecisko darbību (*sk. 2006. gada 30. novembrī Saeimā iesniegtā likumprojekta Nr. 69/Lp9 „Maksātnespējas likums” anotāciju*).

Tādējādi fiziskās personas maksātnespējas procesa mērķis ir ne tikai parādnieka atbrīvošana no parādsaistībām, bet arī finansiālās grūtībās nonākušā parādnieka saistību izpildes veicināšana un, ja iespējams, maksātspējas atjaunošana. Satversmes tiesa jau atzinusi, ka maksātnespējas process ir vērsts galvenokārt uz kreditoru un parādnieku tiesību aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 9.4. punktu*).

Līdz ar to fiziskās personas maksātnespējas process ir vērsts gan uz fiziskās personas maksātspējas atjaunošanu, gan kreditoru tiesību aizsardzību.

11.2. Maksātnespējas procesa lietas, tostarp fiziskās personas maksātnespējas procesa lietas, atbilstoši Civilprocesa likuma 251. panta 11. punktam ir tādas kategorijas lietas, ko tiesa izskata sevišķās tiesāšanas kārtībā.

Satversmes tiesas praksē jau iepriekš ir vērtēts Civilprocesa likuma regulējums, kas neparedzēja maksātnespējas lietā taisīta tiesas nolēmuma pārsūdzību. Vērtējot pārsūdzības ierobežojuma atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesa piešķīrusi nozīmi tam, ka attiecīgās lietas tiek izskatītas sevišķās tiesāšanas kārtībā (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2001-08-01 secinājumu daļas 4. punktu un 2015. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2014-23-01 14. punktu*).

Sevišķās tiesāšanas kārtībā izskatāmu lietu raksturo tas, ka: 1) tajā nekad nav strīda par tiesībām, kas tieši izriet no Civilprocesa likuma 258. panta; 2) to ierosina uz rakstveida pieteikuma pamata; 3) tajā nav atbildētāja un trešo personu (ir tikai pieteicējs un var būt ieinteresētās personas); 4) to neraksturo pretēji

vērsta intereses, bet objektīva nepieciešamība pēc tā, lai tiesa pieņemtu nolēmumu lietā, kurā nav strīda par tiesībām (*sk.: Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Torgāns K. (zin. red.) Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 197. lpp.*). Tātad raksturīgākā pazīme, ar ko sevišķās tiesāšanas kārtībā izskatāmās lietas atšķiras no prasības tiesvedības kārtībā izskatāmajām lietām, ir tā, ka tajās nekad nav strīda par tiesībām. Proti, persona vērsas tiesā, lai tā konstatētu noteikta juridiska fakta vai tiesiskā stāvokļa esamību, nevis izšķirtu lietas dalībnieku strīdus par aizskartām tiesībām un ar likumu aizsargātām interesēm.

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka maksātnespējas procesa lietas ir specifiskas un atšķiras no vispārējā civilprocesuālajā kārtībā izskatāmajām lietām. Civilās tiesvedības būtība izpaužas galvenokārt tādējādi, ka, ievērojot pušu līdztiesības principu, tiek izšķirti to savstarpējie strīdi par aizskartām tiesībām un ar likumu aizsargātām interesēm. Prasības tiesvedības gadījumā tiesa izskata un izlemj lietas par strīdiem un dod objektīvu vērtējumu pušu iesniegtajiem pierādījumiem. Savukārt maksātnespējas lietas tiek izskatītas sevišķās tiesāšanas kārtībā un tajās nav strīda par tiesībām (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2001-08-01 secinājumu daļas 4. punktu*). Tādējādi fiziskās personas maksātnespējas lietās tiesa konstatē personas mantisko stāvokli, nevis izšķir lietas dalībnieku strīdus par pienākumu izpildīt saistības. Šajās lietās nav strīda par to, ka persona ir uzņēmusies saistības, kuras tā nespēj izpildīt.

Tomēr Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka, lai gan fiziskās personas maksātnespējas procesa lietas tiek izskatītas sevišķās tiesāšanas kārtībā, tomēr starp kreditoriem un parādnieku var rasties strīds par noteiktiem faktiem (*sk. lietas materiālu 17. lpp.*). Šim viedoklim pievienojas arī Tiesībsargs, norādot, ka likumdevējam būtu jāparedz iespēja tiesas nolēmumu pārsūdzēt, jo starp pusēm var rasties strīds par to, vai parādnieks maksātnespējas procesā ir vai nav sniedzis nepatiesas ziņas kreditoriem, administratoram vai tiesai (*sk. lietas materiālu 116. lpp.*).

Tiesību zinātnē atzīts, ka „starp lietas dalībniekiem var būt viedokļu dažādība par iesniegtā pieteikuma apmierināšanu vai noraidīšanu [..]. Bet tas nekādā gadījumā nenozīmē, ka sevišķās tiesāšanas kārtībā izskatāmās lietas raksturo strīds par tiesībām. Strīdi lietas izskatīšanas gaitā nenozīmē, ka tie jāattiecinā uz strīdiem par tiesībām” (*sk.: Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Torgāns K. (zin. red.) Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 205. lpp.*). Tādējādi tas, ka pieteikuma par bankrota procedūras pabeigšanu un fiziskās personas

maksātnespējas procesa izbeigšanu izskatīšanas gaitā lietas dalībniekiem ir atšķirīgi viedokļi par faktiem, nenozīmē to, ka pastāvētu strīds par parādnieka maksātnespēju.

Izskatot pieteikumu par bankrota procedūras pabeigšanu un fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, tiesa lemj, vai ir pamats fiziskās personas atbrīvošanai no atlikušajām parādsaistībām. Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 177. panta pirmo daļu fizisko personu atbrīvo no parādsaistībām, ja tā ir izpildījusi savas mantas pārdošanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas plānu un Maksātnespējas likumā noteiktos pienākumus, kā arī bankrota procedūras laikā pilnībā segusi visas maksātnespējas procesa izmaksas. Savukārt tādā gadījumā, ja tiesa konstatē, ka fiziskā persona maksātnespējas procesā ir sniegusi nepatiesas ziņas tiesai, administratoram vai kreditoram, tiesa saskaņā ar Maksātnespējas likuma 179. panta trešās daļas 1. punktu pieņem lēmumu izbeigt maksātnespējas procesu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām.

Izlemjot jautājumu par to, vai atbrīvot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, tiesa neizšķir lietas dalībnieku strīdu par parādnieka pienākumu izpildīt saistības, bet gan, pārbaudot pierādījumus lietā, konstatē, vai pastāv Maksātnespējas likumā noteiktais pamats parādnieka atbrīvošanai no atlikušajām parādsaistībām. Ievērojot to, ka fiziskās personas maksātnespējas procesa mērķis ir veicināt fiziskās personas maksātnespējas atjaunošanu un vienlaikus pēc iespējas pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus no parādnieka mantas, parādnieks var tikt atbrīvots no atlikušajām parādsaistībām tikai tad, ja tas godprātīgi pildījis Maksātnespējas likumā noteiktos pienākumus. Fiziskās personas maksātnespējas atjaunošana, to atbrīvojot no atlikušajām parādsaistībām, ir izņēmums no vispārējā principa, ka saistības ir jāpilda.

Izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, jāņem vērā, ka ierobežojums, kas liedz pārsūdzēt lēmumu par maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, nevis aizskar kreditoru tiesības, bet gan nodrošina to tiesības pēc iespējas pilnīgāk saņemt savu prasījumu apmierinājumu. Turklāt Maksātnespējas likumā noteiktā mērķa sasniegšanas labad saskaņā ar šā likuma 159. pantu tieši administratoram pēc fiziskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas ir pienākums uzraudzīt, kā fiziskā persona pilda tai Maksātnespējas likumā noteiktos pienākumus. Tādējādi tiesa, izlemjot jautājumu par parādnieka atbrīvošanu no atlikušajām parādsaistībām, atkārtoti pārbauda tos pašus apstākļus, kurus jau izvērtējis administrators. Tiesai, izvērtējot pierādījumus un

uzklausot administratora, parādnieka un citu ieinteresēto personu paskaidrojumus tiesas sēdē, jānodrošina taisnīgs tiesas process un jāpieņem atbilstošs lēmums.

Līdz ar to fiziskās personas maksātnespējas procesa lietas ir sevišķa lietu kategorija, kuru ietvaros tiesā netiek pēc būtības izķirti lietas dalībnieku strīdi par tiesībām.

12. Pieteikumā norādīts, ka lēmums par maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, būtu pārsūdzams, jo citu parādniekam nelabvēlīgu tiesas nolēmumu pārsūdzības iespēju likumdevējs ir paredzējis (*sk. lietas materiālu 12. lpp.*).

Ar Saeimā 2015. gada 12. februārī pieņemto likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2015. gada 1. martā, Civilprocesa likuma 363.²⁷ panta ceturtā daļa tika izteikta šādā redakcijā: „Tiesas spriedums fiziskās personas maksātnespējas procesā nav pārsūdzams, izņemot spriedumu par fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma noraidīšanu. Spriedumu par fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma noraidīšanu var pārsūdzēt apelācijas kārtībā, ja pastāv kāds no šā likuma 440.² pantā noteiktajiem apelācijas tiesvedības ierosināšanas pamatiem.” Tādējādi pēc grozījumiem Civilprocesa likumā ir skaidri noteikts, ka tiesas spriedums par fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma noraidīšanu ir pārsūdzams apelācijas kārtībā.

Gan spriedums par fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma noraidīšanu, gan lēmums par maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, rada personai nelabvēlīgas tiesiskās sekas. Proti, spriedums par fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma noraidīšanu liedz personai uzsākt maksātnespējas procesu un tādējādi, ja iespējams, atjaunot maksātspēju. Savukārt lēmums par maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, ierobežo personas tiesības pieteikt savu maksātnespēju tikai noteiktā termiņā. Saskaņā ar 2010. gada 26. jūlija Maksātnespējas likuma 130. panta 1. punktu fiziskās personas maksātnespējas process nav piemērojams vai pārtraucams personai, kura pēdējo triju gadu laikā pirms fiziskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas ir sniegusi apzināti nepatiesu informāciju saviem kreditoriem.

Tomēr tas apstāklis, ka likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros ir paredzējis tiesības pārsūdzēt spriedumu par fiziskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma noraidīšanu, pats par sevi nebūt nenozīmē, ka pārsūdzības iespēja būtu jāparedz arī lēmumam par maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām.

Apstrīdētā norma neparedzēja parādniekam tiesības pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru viņa kā fiziskās personas maksātnespējas process tika izbeigts, neatbrīvojot viņu no atlikušajām parādsaistībām. Tomēr parādniekam tika nodrošināts taisnīgs tiesas process tās instances tiesā, kas izskatīja pieteikumu par bankrota procedūras pabeigšanu un fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu. Fiziskās personas maksātnespējas procesa lietas ir sevišķa lietu kategorija. Tiesa, konstatējusi to, ka parādnieks nav godprātīgi pildījis Maksātnespējas likumā noteiktos pienākumus, viņu neatbrīvoja no atlikušajām parādsaistībām. Šāds tiesas lēmums var sekmēt Maksātnespējas likuma mērķa sasniegšanu.

Līdz ar to lēmums par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, nav tāds lēmums, kura pārsūdzības iespēju likumdevējam būtu pienākums nodrošināt, un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Civilprocesa likuma 363.²⁰ panta piekto daļu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010. gada 31. oktobrim), ciktāl tā liedz parādniekam pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš